

Національний університет біоресурсів і природокористування України

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І СУСПІЛЬНИХ НАУК

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан факультету харчових технологій
та управління якістю продукції АПК
Лариса БАЛЬ-ПРИЛИПКО
05 2023 р.

«СХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук
Протокол № 11 від 10 квітня 2023 р.
Завідувач кафедри
Олександр ШЕВЧУК

«РОЗГЛЯНУТО»
Гарант ОП
«Громадське здоров'я»
Олег ШВЕЦЬ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

спеціальність 229 «Громадське здоров'я»
освітня програма «Громадське здоров'я»
Факультет (ННІ) харчових технологій та управління якістю продукції АПК
Розробник: Хвіст В.О. кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Київ – 2023 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Історія української державності

Спеціальність, освітній ступінь, освітня програма		
Освітній ступінь	бакалавр	
Спеціальність	229 «Громадське здоров'я»	
Освітня програма	«Громадське здоров'я»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова за рішенням Вченої ради університету	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота)		
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1	1
Семестр	1	1
Лекційні заняття	30 год.	- год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	- год.
Лабораторні заняття	- год.	- год.
Самостійна робота	60 год.	- год.
Індивідуальні завдання	- год.	- год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4 год.	

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є послідовне вивчення державно-політичного, соціально-економічного, духовного, етнічного, культурного розвитку українського народу в контексті розвитку світової цивілізації з урахуванням профілю університету.

Завдання навчальної дисципліни:

- сформувати у студентів цілісне уявлення про історичний розвиток українського народу на основі джерел та наукової літератури;
- закласти підвалини української свідомості;
- виховати фахівців, здатних аналізувати та використовувати історичний досвід у вирішенні актуальних проблем сучасної української державності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати основні теоретичні положення, важливі вузлові проблеми усіх тем програми, загальні закономірності історичного розвитку; складні та суперечливі явища, процеси в історії суспільно-політичного та культурного життя України у зв'язку із світовою цивілізацією; тенденції економічного розвитку України і, особливо, її агропромислового комплексу; добре орієнтуватись в історичних джерелах і новітній науковій літературі;

вміти синтезувати набуті знання у відповідне світосприйняття та високу політичну культуру; творчо застосовувати набуті знання з історії України у повсякденній діяльності, для орієнтації у суспільно-політичному житті, оцінювання суспільних явищ, подій; формувати власну наукову позицію щодо актуальних політичних проблем сьогодення; самостійно осмислювати закономірності історичного розвитку.

Набуття компетентностей:

- **інтегральна компетентність**: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у процесі професійної діяльності або навчання у сфері громадського здоров'я, що передбачає застосування теорій та методів громадського здоров'я і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

- **загальні компетентності (ЗК)**:

ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК 9. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- **фахові (спеціальні) компетентності (ФК, СК)**:

СК 2. Здатність здобувати нові знання у сфері громадського здоров'я та інтегрувати їх з уже наявними.

СК 6. Здатність застосовувати основні принципи та методи епідеміологічної діагностики, епідеміологічного аналізу, нагляду за інфекційними та неінфекційними хворобами, в тому числі пов'язаними з наданням медичної допомоги.

СК 9. Здатність застосовувати основні підходи та методи попередження і контролю фізичних, хімічних, біологічних, радіаційних та інших загроз для здоров'я і безпеки населення.

- **програмні результати навчання (ПРН)**:

ПРН 3. Приймати ефективні рішення з урахуванням цілей, ресурсів, законодавчих обмежень.

ПРН 5. Знати та застосовувати основні методи підтримки здорового способу життя та рухової активності.

ПРН 8. Збирати, оцінювати та аналізувати дані щодо громадського здоров'я, зокрема, результати лабораторних досліджень, демографічні та епідеміологічні показники та здійснювати епіднагляд.

ПРН 10. Планувати та здійснювати заходи з попередження і контролю фізичних, хімічних, біологічних, радіаційних та інших загроз для здоров'я і безпеки населення.

ПРН 13. Брати участь у розробці стратегій, політик та заходів з громадського здоров'я, здійснювати ефективну комунікацію у сфері громадського здоров'я з використанням різних каналів та технік комунікації з метою донесення ідей, рішень та власного досвіду до фахівців і нефахівців.

ПРН 14. Оцінювати ефективність програм і послуг сфери громадського здоров'я, спрямованих на поліпшення здоров'я населення.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ: ВИТОКИ, ФОРМИ, ТЕНДЕНЦІЇ

ЛЕКЦІЯ I: ВСТУП ДО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ».

Предмет і завдання курсу історії України. Значення курсу «Історія України (соціально-економічний аспект)» для фахової підготовки і виховання громадянської позиції та патріотизму, вироблення історичної свідомості. Наукова література з історії України. Основні методологічні принципи. Характеристика архівних і опублікованих джерел. Археологічні дослідження території України. Наукова періодизація історії України. Поява та заселення стародавніми людьми теренів сучасної України. Первісні люди та їх спосіб життя. Характеристика археологічних періодів. Неолітична революція. Трипільська культура. Розвиток землеробства і скотарства. Перші протодержавні та державні утворення. Кіммерійські, скіфські та сарматські племена. Їх суспільний, господарський устрій, традиції і побут. Античні міста-держави Північного Причорномор'я. Створення, розквіт та занепад Боспорського царства. Проблема «прабатьківщини» слов'ян в історіографії. Основні концепції слов'янського етногенезу. Археологічні культури слов'ян, що були поширені на сучасних українських землях. Виокремлення східних слов'ян. Розселення і заняття східних слов'ян, їх звичаї, вірування, побут. Антський племінний союз. Боротьба з готами, гуннами, аварами. Східнослов'янські племена і державно-племінні союзи VI–IX ст. Державотворчі чинники в суспільно-політичній еволюції східнослов'янських племен.

ЛЕКЦІЯ II: ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: НАУКОВА ПОЛЕМІКА

Передумови утворення Київської Русі. Походження термінів «Русь», «Руська земля». Теорії походження Київської Русі. Проблеми періодизації давньоруської держави. Внутрішні і зовнішні фактори розвитку Київської держави за князювання Олега, Ігоря, Ольги, Святослава. Відносини Русі з кочівниками. Військові походи князів. Розширення кордонів Руської держави. Етнічні процеси в Київській Русі. Етногенез українського народу. Русь і Візантія. Шляхи проникнення християнства на Русь. Хрещення Русі та його історичне значення. Київська митрополія. Володимир Великий і Ярослав Мудрий. Причини ослаблення влади київських князів. Володимир Мономах і його боротьба за державну єдність Русі. Причини роздробленості Русі. Політичний устрій і особливості системи державного управління та її історична трансформація. Соціально-економічні і політичні фактори об'єднання слов'ян. Утворення міст. Розвиток і характер землеволодіння. Соціально-економічний розвиток. Соціальна структура населення. «Руська правда». Культура Київської Русі. Міжнародні зв'язки і місце Київської Русі в історії Європи. Форми земельної власності. Зростання політичної та економічної могутності місцевих центрів. Розвиток міст, ремесла і торгівлі. Економічне і політичне зростання Галицького князівства. Особливості державного устрою. Внутрішня і зовнішня політика Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Протистояння експансії польських і угорських феодалів. Роман Мстиславович. Внутрішня боротьба за владу. Соціально-економічний розвиток та суспільно-політичний устрій Галицько-Волинського князівства. Виникнення і зростання міст. Боротьба Русі проти монголо-татарської навали. Спроби Данила Галицького організувати антиординську коаліцію європейських держав. Зовнішня політика Данила Галицького. Причини і наслідки втрати української державності. Історичне значення давньоруської держави. Роль України княжої доби у світовій історії.

ЛЕКЦІЯ III: ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Початок литовсько-польської експансії. Політика великих литовських князівств на українських землях. Суспільно-політичний устрій держави. Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Сіверську землю. Кревська унія. Зростання впливу Польщі на Литву. Втрата українськими землями своєї автономії. Напади татар і турків на українські землі. Люблінська унія. Утворення Речі Посполитої. Україна під владою Польщі. Розвиток сільського господарства, ремесла, сільських і міських промислів. Торгівля. Зростання міст. Надання магдебурзького права українським містам. Формування панщинно-фільваркового господарства. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Запровадження панщини. Юридичне оформлення кріпосного права. Руйнування общини. Категорії селян. Форми соціального протесту мас. Колонізація Лівобережної України. Поява підприємств мануфактурного типу. Культурний розвиток українських земель наприкінці XVI – на початку XVII ст. Покатоличення та полонізація місцевої знаті. Виникнення братств. Криза православ'я. Берестейська церковна унія. Посилення соціального і національно-релігійного гніту в Україні. Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі. Формування суспільно-політичного устрою Запорозької Січі. Козацька адміністрація. Старшина, заможні козаки і козацька сірома. Козацькі ради. Господарство, побут і звичаї козаків. Військове мистецтво. Духовний світ українського козацтва. Морські походи козаків на турецькі володіння. Козацькі повстання під проводом К. Косинського та С. Наливайка. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Наступ магнатів і шляхти на козацькі права і вольності. Спроба уряду взяти козаків під постійний контроль. Виникнення реєстрового козацтва. Козацькі повстання 20–30 років XVII ст.

ЛЕКЦІЯ IV-V: КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА (сер. XVII ст. – кін. XVIII ст.)

Посилення кріпосного гніту. Зростання національно-релігійного гноблення. Характер, рушійні сили і мета Національної революції. Богдан Хмельницький. Основні етапи війни. Українсько-російські зв'язки в роки війни. Переяславська угода 1654 р., її оцінка в історіографії. Ліквідація старого державного ладу і зародження української козацько-гетьманської держави. Її територія і адміністративно-територіальний устрій. Суспільний поділ на стани. Органи влади. Господарсько-фінансова політика. Дипломатична діяльність. Збройні сили. Створення коаліції проти Польщі. Війна України в союзі з Семигородом і Швецією. Гетьман Іван Виговський. Гадяцький договір. Юрій Хмельницький. Розчленування України на Правобережжя і Лівобережжя. Чорна рада. Гетьмани П. Тетеря та І. Брюховецький. Україна у політичних планах Росії, Польщі і Туреччини. Андрусівський мир. Гетьман Петро Дорошенко. Гетьмани Дем'ян Многогрішний та Іван Самойлович. Обрання гетьманом Івана Мазепи. Таємна дипломатія І. Мазепи. Обрання гетьманом Івана Скоропадського. Гетьман в екзилі Пилип Орлик та його «Конституція». Утворення Малоросійської колегії на чолі з С. Вельяміновим. Наказний гетьман П. Полуботок. Гетьман Д. Апостол. Діяльність Гетьманського уряду. Останній гетьман України К. Розумовський. Ліквідація Запорозької Січі. Зміна соціального і національного складу населення. Форми землеволодіння. Розвиток сільського господарства. Цехове ремесло та промисли. Торгівля. Адміністративно-політичний устрій Лівобережної України і Слобожанщини. Гайдамацький рух. Коліївщина. Рух опришків. Захоплення Росією Криму. Включення Правобережжя до складу Російської імперії.

ЛЕКЦІЯ VI: ВІДРОДЖЕННЯ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ДЕРЖАВНОСТІ В XIX ст.

Повторне покріпачення селян. Поширення на українську козацьку старшину прав російського дворянства. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарювання. Стан сільського господарства. Промисловість. Торгівля. Транспорт. Загострення соціальних суперечностей. Особливості проведення селянської реформи 1861 р. на Україні. Реформи 60–70-х років XIX ст.: земська, міська, судова, фінансова, військова.

Промисловий розвиток українських земель в пореформенну добу. Перехід від мануфактури до фабрики. Залізничне будівництво. Швидкий розвиток важкої промисловості в Донбасі і Придніпров'ї. Народження вітчизняної буржуазії. Кріпосницькі пережитки у землеволодінні і землекористуванні. Класи і стани українського суспільства. Поділи Речі Посполитої. Захоплення Австрією Галичини і Буковини. Закарпаття під владою Угорщини. Буковинські землі в складі Молдавського князівства. Антикріпосницькі рухи в Галичині і на Буковині. Економічне становище Буковини і Закарпаття у складі Австрійської монархії. Діячі українського національного руху в Галичині. «Руська трійця». Західноукраїнські землі в революції 1848–1849 рр. Скасування панщини. Селянство в революції. Декабристи в Україні. «Південне товариство» і «Руська правда» П. Пестеля. «Товариство об'єднаних слов'ян». Повстання Чернігівського полку. Початок українського національного відродження. Кирило-Мефодіївське товариство. Їх програмні документи. Діяльність «Руської трійці». Суспільно-політичні рухи в Галичині. Москвофіли, радикали і народовці. Заснування і діяльність «Просвіт». Ліберальні й соціалістичні ідеї М. Драгоманова. ГРР. Польське повстання в Україні 1863 р. і його наслідки для українського національного руху. «Хлопоманство». В. Антонович. Українські громади. Їх наукова і освітня діяльність. «Братство тарасівців», «Молода Україна». Селянський рух. Поява народників і «ходіння в народ». Землевольці, народовольці та Чорний переділ в Україні. Робітничий рух. Марксистські гуртки. Перші соціал-демократичні організації.

ЛЕКЦІЯ VII: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Українська Загальна Організація (УЗО). Виникнення перших політичних партій на західноукраїнських землях. РУРП. УНДП та УСДП. І. Франко. М. Павлик. Є. Левицький. К. Левицький. І. Труш. М. Грушевський. Земсько-ліберальна опозиція царизму. Українські і загальноросійські партії в Україні. РУП. Д. Антонович. М. Русов. М. Міхновський. УНП. УСДС. УСЛРП. В. Винниченко. С. Петлюра. М. Порш. УДП. О. Лотоцький. Є. Чикаленко. УРП. Б. Грінченко. С. Єфремов. УДРП. УПСР. УСП. Українська політична думка на початку ХХ ст. Студентський рух. Кооперативний рух. Демократична революція 1905–1907 рр. в Україні. Політичні партії і революція. Робітничі страйки в Україні після «кривавої неділі». Піднесення українського національного руху. Виникнення україномовної преси. «Просвіти» в українському русі. Українська думська громада. Столипінська аграрна реформа. Економічні і політичні наслідки реформи. Масове переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу. Діяльність українських партій і організацій за пореволюційної доби. Робітничий і селянський рухи. Українське питання в Державній Думі. Західноукраїнські землі на початку ХХ ст. Поява українських організацій «Січ», «Сокіл», «Пласт». Культурно-просвітницький рух. Церковне життя. Активізація переселенського руху за океан. Життя української діаспори в США і Канаді. Україна в першій світовій війні. Воєнні дії на території України. Брусилівський прорив. Плани воюючих країн щодо українських територій. Національно-визвольний рух в умовах війни. Товариство українських поступовців. «Спілка визволення України». Антиукраїнська політика у новоствореному Галицько-Буковинському губернаторстві. Українські січові стрільці. Антивоєнний рух народних мас.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. НА ШЛЯХУ ДО ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

ЛЕКЦІЯ VIII: УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ (1917-1921 рр.)

Лютнева демократична революція 1917 р. Утворення Центральної Ради, її програма і соціальна база. І Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату. II

Універсал Центральної Ради. III Універсал Центральної Ради. Утворення Української Народної Республіки. Утворення в Україні маріонеткового радянського уряду. Агресія більшовицької армії. IV Універсал Центральної Ради. Підписання мирного договору з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією. Зайняття України німецькими та австро-угорськими військами. Прийняття Конституції УНР. Криза Центральної Ради навесні 1918 р. Гетьманський переворот. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського: особливості внутрішньої і зовнішньої політики. Падіння гетьманського режиму. Утворення Директорії, її політика і соціальна база. Відновлення УНР. Спроби утвердити українську державність в умовах зовнішньої агресії. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. УГА. Акт злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. Війна з Польщею. Національно-визвольний рух у Північній Буковині та на Закарпатті. Друга війна УНР з більшовицькою Росією. Встановлення радянської влади в Україні на початку 1919 р. Х. Раковський. Перша радянська конституція України. Політика більшовиків в Україні в 1919 р. Отаманщина. Зайняття України військами Денікіна. Політика Денікіна в Україні. Друге встановлення радянської влади наприкінці 1919 р. Варшавський договір. Радянсько-польська війна. Розгром Врангеля. Ризький мирний договір. Основні уроки української національної революції. Причини краху всіх спроб творення української національної держави у межах проживання етнічних українців.

ЛЕКЦІЯ ІХ: РАДЯНСЬКА ФОРМА ДЕРЖАВНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Вирішення українського питання в ході роботи Паризької мирної конференції (1919 р.). Новий поділ українських земель. Сен-Жерменський договір з Австрією (1919 р.). Рішення Ради послів (Великобританії, Франції, Італії, Японії) у березні 1923 р. Політика I воєнного комунізму. Перехід до нової економічної політики. Мета і цілі НЕПу в інтерпретації Леніна. Голод 1921–1923 рр. на півдні України: причини і наслідки. Аграрна політика. Поступове відродження сільського господарства. НЕП у промисловості. УСРР в системі «договірної федерації». Курс центрального партійно-державного керівництва на ліквідацію незалежності національних республік. «Автономізація» незалежних республік під виглядом утворення нової федерації – СРСР. Перші наслідки входження УСРР до складу Радянського Союзу. Конституція СРСР 1924 р. Сталінський курс на «всеосяжну колективізацію» селянських засобів виробництва. Курс на індустріалізацію країни. «Криза НЕПу» як результат відмови партійно-державного керівництва від «змички між містом і селом». «Ножниці цін». Хлібозаготівельні кризи. Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції. Антицерковна політика державної партії. Завершення колективізації основної частини селянських господарств у 1931–1932 рр. Діяльність хлібозаготівельних комісій. Голодомор 1932–1933 рр. і його наслідки. Колгоспи в системі командної економіки після 1933 р. Відмова від продрозкладки. Політвідділи МТС і радгоспів. Репресії в Україні. Судові політичні процеси 30-х років. Чистка партії. Знищення керівництва КП(б)У. Згорання політики українізації. Національно-культурна політика державної партії в УРСР 30-х років. Боротьба з «буржуазним націоналізмом» і «націонал-ухильництвом». «Розстріляне відродження». Становище на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Українське питання в політиці Польщі, Румунії, Чехословаччини. Головні політичні партії і організації українського національно-визвольного руху. Організація українських націоналістів. Роль греко-католицької церкви в суспільно-політичному житті Західної України. Мюнхенська змова і доля Карпатської України.

ЛЕКЦІЯ Х: УКРАЇНА І ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА: НОВА ПАРАДИГМА

Укладення пакту Молотова-Ріббентропа. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної Армії на територію Західної України. Територіальні вимоги радянського керівництва до Румунії. Включення основної частини західноукраїнських земель до складу УРСР та їх радянізація. Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Початок Великої

Вітчизняної війни. Катастрофічні поразки 1941 р. Танкове побоїще в районі міст Дубно, Луцьк, Броди, Рівне. Оборона Києва, Одеси і Севастополя. Бої за Донбас. Початок партизанської боротьби. Харківська битва. Генеральний наступ гітлерівських військ влітку 1942 р. на півдні. Німецький окупаційний режим. План «Ост». Адміністративний устрій окупованої України. Розгортання комуністичного і націоналістичного партизанського рухів проти окупантів. Утворення Української повстанської армії. Нова програма і тактика Організації українських націоналістів. Бої за визволення. Житомирсько-Бердичівська операція (грудень 1943 - січень 1944 рр.); Корсунь-Шевченківська операція (січень-лютий 1944 рр.); Рівненсько-Луцька операція (січень-лютий 1944 рр.); Криворізька операція (січень-лютий 1944 рр.); Наступ на півдні. Визволення Одеси, Миколаєва (березень-квітень 1944 рр.); Визволення Криму (квітень-травень 1944 рр.); Львівсько-Сандомирська операція (липень-серпень 1944 рр.); Східно-Карпатська операція (вересень-жовтень 1944 рр.). Повне звільнення України від німецьких військ восени 1944 р. Початок відбудовчих робіт. Особливості відбудови економіки України в умовах війни. Демографічні наслідки війни. Об'єднання українських земель. Вклад українського народу в розгром нацистської Німеччини. Вхід України в ООН.

ЛЕКЦІЯ XI: ЗМІНИ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

(др. пол. 40–80-х рр. XX ст.)

Труднощі відбудови народного господарства. Голод 1946–1947 рр. насильницька колективізація в західних областях України. Нова хвиля масових репресій. Ліквідація Української греко-католицької церкви. Підпільно-партизанська боротьба ОУН–УПА зі сталінським режимом. Операція «Вісла». Україна після смерті Сталіна. Передача Кримської області до складу УРСР. Реформи М. Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення. Реформи середини 60-х років, їх згорання консерваторами в партійно-державному керівництві. Деформації в структурі економіки України, хижацька експлуатація її багатств, будівництво хімічних підприємств, атомних електростанцій. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства, шкідливість кампанії щодо ліквідації «неперспективних» сіл. Україна в єдиному народно-господарському комплексі СРСР. Економічна політика в період перебудови центрального уряду і Україна. Спроби лібералізації політичного режиму. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Поява дисидентів в Україні. Зародження руху «шестидесятників», їхня роль у національно-культурному житті. Зупинення реабілітації і замовчування злочинної діяльності Сталіна. Звільнення П. Шелеста. В. Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Політичні репресії 60–70 років. Розгортання правозахисного та дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Спроби М. Горбачова реформувати суспільство. Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Гальмування перебудовчих процесів в Україні. Національне пробудження українського народу. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму.

ЛЕКЦІЯ XII-XIII: ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Перші кроки в демократизації суспільного життя і утворення нових політичних партій і громадських об'єднань. рийняття Декларації про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утвердження державного та економічного суверенітету республіки, проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ. Пробудження релігійного життя. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Л. Кравчук – Перший Президент України. Угода про Співдружність незалежних держав. Затвердження державної символіки України. Створення правової бази розвитку України як незалежної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування Збройних сил і Військово-Морського Флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Перехід

від авторитарно-тоталітарної системи суспільного устрою до демократичного суспільства і правової держави. Генеза, сутність і функції держави. Форми державного правління. Форми державного устрою. Конституційний процес та прийняття Конституції. Політичний спектр сучасних політичних партій. Інститут президентства. Парламент. Уряд. Суд. Поєднання безпосереднього народовладдя зі здійсненням влади через органи державної влади і місцевого самоврядування. Побудова громадянського суспільства. Вдосконалення діяльності засобів масової інформації. Кризові явища сучасної політичної системи. Прийняття Верховною Радою України нормативних актів щодо реформування економіки, переходу до ринкових відносин, приватизації, їх суперечливий характер. 1991–1996 рр. – економічний спад. Інфляція. Приватизація. Негативна роль «тіньової економіки». Вихід з рубльової зони. Купони. Запровадження національної грошової одиниці. 1997–2007 рр. – відносна макроекономічна стабілізація в окремих сегментах економіки і фінансів. Фінансова криза 1998 р. Реалізація програми «Реформи заради добробуту». 2008–2015 рр. – фінансово-економічна криза та посткризовий період. Гібридна російсько-українська війна 2014-2021 рр. Анексія Криму. Російсько-українська війна 2022 р.

ЛЕКЦІЯ XIV: УКРАЇНА І СВІТ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР В ІСТОРИЧНИЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Міжнародне визнання сучасної незалежної української держави. Польща та Канада. Встановлення дипломатичних відносин. Офіційні візити перших осіб держави. Міжнаціональні відносини і їх правове регулювання в Україні. Кристалізація головних зовнішньополітичних інтересів і пріоритетів, що сформувалися на засадах основоположних для нашої держави документів - Декларації про державний суверенітет та Акта про незалежність України. Кримська автономія. Участь в роботі Організації Об'єднаних Націй. Формування представництва у міжнародних організаціях, входження до світового співтовариства. Концепція зовнішньої політики України. Набуття Україною без'ядерного статусу 1994 р. Зовнішньополітичні акції України щодо зміцнення миру і співробітництва, припинення військових конфліктів. Участь України у миротворчих заходах під егідою ООН, у програмі «Партнерство заради миру», в діяльності Ради Європи. Основні геополітичні аспекти зовнішньої політики України. Встановлення, підтримка та всілякий розвиток економічних, культурних, науково-технічних відносин з усіма країнами світової спільноти. Україна і Співдружність незалежних держав. Подальший розвиток взаємовигідних відносин з колишніми республіками СРСР, особливо з Грузією, Азербайджаном, Узбекистаном і Молдовою в рамках ГУУАМ. Розвиток взаємовигідних відносин з країнами Чорноморського та Середземноморського басейнів. Формування української діаспори. Основні хвилі міграції населення за межі України. Формування східної діаспори та основні райони заселення: Сибір, Далекий Схід, Середня Азія, Казахстан, Північний Кавказ. Формування західної української діаспори. Причини міграцій українців до країн Північної та Південної Америки та деяких європейських країн. Наймолодша українська діаспора Австралії. Міграції з України після проголошення незалежності. Українська діаспора на сучасному етапі. Участь української діаспори в державотворчому процесі.

ЛЕКЦІЯ XV: АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Неолітична революція. Трипільська культура. Розвиток землеробства і скотарства. Розвиток і характер землеволодіння періоду середньовіччя. Розвиток сільського господарства, ремесла, сільських і міських промислів. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Запровадження панщини в російській імперії. Юридичне оформлення кріпосного права. Руйнування общини. Категорії селян. Форми землеволодіння. Розвиток сільського господарства. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарювання. Стан сільського господарства у XIX ст. Кооперативний рух в сільському господарстві II пол XIX – поч. XX ст. Столипінська аграрна реформа. Економічні і політичні наслідки реформи. Масове переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу.

Колективізація селянських господарств. Голодомор 1932–1933 рр. і його наслідки. Розвиток сільського господарства в 1940-1980 рр. Прискорене реформування всього комплексу соціально-економічних відносин, які впродовж багатьох десятиліть склалися на селі. забезпечення зваженої поетапної, державно-регульованої лібералізації всіх ліній взаємозв'язку аграрного сектора з іншими галузями економіки, утвердження їх реальної паритетності на засадах ринкових механізмів. Цілеспрямована державна підтримка аграрної науки, системи консультативно-інформаційного забезпечення селянства як головних чинників науково-технічного прогресу. Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» 1991 р. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» 1992 р. Трансформування колгоспів у кооперативні сільськогосподарські об'єднання. Ліквідація монополії держави на землю. Процес створення селянських (фермерських) господарств, кооперативів, орендних колективів. Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» 1994 р. Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» 1999 р. Утворення господарств ринкового типу, які господарюють на землі, орендованій у селян. Розпаювання землі. 2000-2008 рр. характеризувалися постійним зростанням обсягів виробництва валової продукції сільського господарства. Криза та після кризовий період. Зовнішньоекономічний аспект розвитку АПК України. Формування нових відносин власності. Проблема формування дбайливого господаря землі. Аграрне питання в платформах політичних партій України. Демографічні та екологічні проблеми розвитку АПК. Соціальний розвиток села. Розбудова сільських населених пунктів. Соціальне відродження села. Зайнятість сільських мешканців. Перебудова вищої аграрної освіти, форм і методів підготовки спеціалістів для аграрного сектору економіки. Нова генерація кадрів. Забезпеченість сільськогосподарського сектора економіки кваліфікованими робітниками. Науковий потенціал аграрного сектору АПК.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	ти-жні	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Українська державність: витoki, форми, тенденції														
Тема 1. Вступ до курсу «Історія української державності».	1	8	4	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Генеза української державності в епоху середньовіччя: наукова полеміка	2	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Литовсько-польський період української історії	3	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Тема 4-5. Козацько-гетьманська держава (сер. XVII ст. – кін. XVIII ст.)	4	6	2	2	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Тема 6. Відродження ідеї українського національного самовизначення та державності в XIX ст.	5	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Тема 7. Нові тенденції в суспільно-політичному житті України на початку XX ст.	6	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	38		14	12		-	25	-	-	-	-	-	-	-
Змістовий модуль 2. На шляху до відродження державності (XX - поч. XXI ст.)														
Тема 8. Українська революція та альтернативи державотворення (1917-1921 рр.)	7	8	2	3	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 9. Радянська форма державності в Україні в умовах тоталітаризму	8	8	2	3	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Тема 10. Україна і друга світова війна: нова парадигма	9	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-

Тема 11. Зміни в політичному житті України (др. пол. 40–80-х рр. ХХ ст.)	10	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Тема 12-13. Особливості державотворчих процесів в незалежній Україні	11	10	4	3	-	-	7	-	-	-	-	-	-
Тема 14. Україна і світ: геополітичний фактор в історичній ретроспективі	12	6	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Тема 15. Аграрний сектор економіки України: історія та сучасність	13	8	2	3	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 2	52		16	18		-	35	-	-	-	-	-	-
Усього годин	120		30	30	-	-	60	-	-	-	-	-	-

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методичне заняття	2
2	Державотворчі традиції на території України в стародавню добу: гіпотези та докази	2
3	Державотворчі традиції Княжої доби	2
4	Українські землі у складі іноземних держав XIV – I пол. XVII ст.	2
5	Українська державність в II половині XVII ст.	2
6	Функціонування державних механізмів на українських землях у XVIII ст.	2
7	Суспільно-політичний рух в Україні у XIX ст.	2
8	Національно-демократичні сили в боротьбі за українську державність (поч. XX ст.)	2
9	Боротьба за відновлення державності українського народу (1917–1921 рр.)	2
10	Суспільно-політичний розвиток українських земель у міжвоєнний період	2
11	Проблеми української державності в роки Другої світової війни	2
12	Суспільно-політичні трансформації в Україні (1945–1991 рр.)	2
13	Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України	2
14	Українська держава на сучасному етапі	2
15	Розвиток аграрного сектору України в історичній ретроспективі	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Первісне суспільство і перші державні утворення на території України. Східні слов'яни. Зародження української державності. Київська Русь.	6
2	Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав. Українські землі у складі Речі Посполитої (II пол. XVI ст. – I пол. XVII ст.).	8
3	Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ. Українська національна революція середини XVII ст. і становлення козацької державності. Наступ царизму на козацьку державність, правобережні та західноукраїнські землі під владою Польщі в другій половині XVII-XVIII ст.	8
4	Українські землі у складі Російської та Австрійської імперії (кін. XVIII – I пол. XIX ст.). Україна у другій половині XIX ст. Українське національне відродження. Український культурно-національний рух. Україна на початку XX ст. (1900 р. – лютий 1917 р.).	6
5	Українська національно-демократична революція 1917-1920 рр. Економічний та соціально-політичний стан України в 20-30-х роках XX ст.	8
6	Друга світова війна (1939-1945 рр.).	8
7	Україна в роки відбудови і подальшого розвитку народного господарства (1945-1950 рр.). Соціально-економічні та політичні процеси в Україні в другій половині 50-х – середині 80-х років. Поглиблення кризи тоталітаризму в СРСР і проголошення незалежності України (1985-1991 рр.).	8
8	Україна в умовах розбудови незалежності. Суть та основні напрями сучасної аграрної реформи.	8
	Разом	60

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами.

1. Початок формування людської цивілізації на території сучасної України.
2. Концепції етногенезу слов'ян. Версії україногенезу.

3. Становлення і розвиток державності у східних слов'ян.
4. Державно-політичний устрій Київської Русі.
5. Характеристика якісно відмінних етапів історичного розвитку Київської Русі: соціально-економічний аспект.
6. Багатовекторність міжнародної політики княжого періоду.
7. Уроки княжого періоду.
8. Інкорпораційні процеси на українських землях (XIV–XVII ст.).
9. Державно-політичний устрій на українських землях в литовсько-польську добу (XIV – I пол. XVII ст.).
10. Генеза та розвиток українського козацтва як соціальної і державотворчої сили.
11. Козацько-гетьманська держава: суспільно-політична та соціально-економічна організація.
12. Українсько-російські відносини: тенденції та характер.
13. Українсько-польське протистояння: особливості та наслідки.
14. Перманентний характер політичної кризи Гетьманщини.
15. Зміна політико-правового статусу Правобережжя.
16. Розвиток національно-визвольних ідей на західноукраїнських землях.
17. Еволюція опозиційного руху в контексті українського державотворення I пол. XIX ст.
18. Західноукраїнські землі в авангарді національного відродження.
19. Особливості українського національно-визвольного руху II пол. XIX ст. у Наддніпрянській Україні та західноукраїнських землях.
20. Українське питання в контексті революційних подій початку XX ст. в Російській імперії.
21. Українські фракції в парламентах Російської та Австро-Угорської імперій.
22. Українське питання в роки Першої світової війни.
23. Парламентська форма державності в добу Центральної Ради.
24. Українська держава Павла Скоропадського: основні напрями зовнішньої і внутрішньої політики.
25. Організація державної влади Української Народної Республіки періоду Директорії: від демократії до військової диктатури.
26. Становлення української державності на західноукраїнських землях у 1918–1920 рр.
27. Політико-правове становище Української РСР.
28. Поворот до політики «соціалістичних перетворень»
29. Репресивний характер сталінського тоталітарного режиму.
30. Українські землі у складі Польщі (політико-правовий статус та соціально-економічний розвиток).
31. Українські землі у складі Румунії (політико-правовий статус та соціально-економічний розвиток).
32. Українські землі у складі Чехословаччини (політико-правовий статус та соціально-економічний розвиток).
33. Українське питання в політиці нацистського Рейху.
34. Спроби поширення української влади в умовах гітлерівської окупації.
35. Особливості радянського руху опору на окупованій українській території.
36. Суперечливий характер «радянізації» західноукраїнських областей.
37. Реформи 50–60-х років XX ст. та їх наслідки в Україні.
38. Формування та діяльність громадських організацій і рухів.
39. Розгортання державотворчих процесів: створення правової бази, становлення владних структур, формування багатопартійності.
40. Зовнішньополітичний курс незалежної України.
41. Суспільно-політичний розвиток та розбудова громадянського суспільства.
42. Українська держава: внутрішнє протистояння як чинник об'єднання.
43. Україна як фактор міжнародної політики.
44. Сучасні проблеми національного економічного розвитку України та шляхи їх розв'язання.

Зразок тестових завдань

Завдання 1. Територія Української козацької держави за умовами Зборівського договору включала землі колишніх воєводств:	
1	Руського, Чернігівського, Белзького
2	Белзького, Брацлавського, Волинського
3	Київського, Волинського, Брацлавського
4	Київське, Чернігівське, Брацлавське

Завдання 2. Члени ОУН у боротьбі за незалежність України віддавали перевагу:	
1	парламентським формам боротьби
2	організованим у рамках закону демонстраціям
3	терористичним актам, експропріації та саботажу
4	культурно-просвітницькій діяльності

Завдання 3. За Білоцерківським договором козацький реєстр встановлювався у:	
1	20 тисяч
2	40 тисяч
3	60 тисяч
4	30 тисяч

Завдання 4. Гітлерівський план «Ост» передбачав:	
1	надання Україні автономних прав у складі третього рейху
2	перетворення України у самостійну державу під протекторатом третього рейху
3	повне винищення арійського населення
4	перетворення України на «життєвий простір німецької нації»

Завдання 5. Відзначте факти, що відносяться до періоду правління Ярослава Мудрого:	
1	будівництво Софіївського собору
2	Київське повстання
3	заснування Києво-Печерської лаври
4	Любецький з'їзд
5	створення зводу законів «Руська правда»

Завдання 6. Виберіть серед наведених положень ті, що розкривають наслідки реформ 60-70-х рр. в Російській імперії для покращення соціально-економічного життя населення України:	
1	забезпечили провідну роль поміщицьких господарств у виробництві сільськогосподарської продукції та торгівлю нею
2	стимулювали розгортання ринкових відносин
3	прискорили формування ринку робочої сили
4	прискорили процес урбанізації в східноукраїнських землях
5	активізували переведення селян на місячну та урочну системи
6	забезпечили соціальну рівність селян

Завдання 7. Встановіть відповідність:	
а) категорія діячів культури за часів «хрущовської відлиги»;	1) сталінщина
б) хрущовське правління;	2) дисиденти
в) форма і період тоталітарного режиму в СРСР в 30-50-х рр. XX ст.	3) «відлига»
г) незгодні з існуючою формою влади, політичним режимом тощо.	4) шістдесятники

Завдання 8. Встановіть відповідність:

а) 22 червня 1941 р.	1) оборона Києва
б) 23-29 червня 1941 р.	2) оборона Севастополя
в) 5 серпня – 16 жовтня 1941 р.	3) оборона Одеси
г) 11 липня – 19 вересня 1941 р.	4) напад Німеччини на СРСР
д) жовтень 1941 р. – 3 липня 1942 р.	5) танковий бій у районі Луцьк-Броди-Рівне

Завдання 9. Розставте події у хронологічній послідовності:	
1	Люблінська унія
2	битва під Варною
3	Кревська унія
4	битва при Грюнвальді
5	Городельська унія

Завдання 10. Розставте події у хронологічній послідовності:	
1	Проголошення УНР
2	Гетьманський переворот
3	Створення Директорії
4	Зречення царя Миколи II
5	Акт злуки ЗУНР і УНР

8. Методи навчання

У навчальному процесі використовувалися різноманітні форми та методи роботи: читання лекцій, проведення семінарських занять, іспитових консультацій та іспитів, письмовий контроль у формі тестування, організація самостійної роботи студентів під керівництвом викладача, керівництво та контроль за виконанням індивідуальних творчих завдань, рецензування написаних студентами рефератів, заохочення студентів до дискусій з проблемних питань, що виносяться на розгляд в плані практичних занять, відвідування музеїв м. Києва тощо.

9. Форми контролю

Перевірка рівня засвоєння знань студентів здійснювалася за допомогою завдань для проведення модульно-рейтингового (тематичного, проміжного та підсумкового) контролю знань з дисципліни «Історія української державності» ;

завдань для проведення контролю знань з питань, винесених на самостійну роботу студента;

тестових завдань різного рівня складності для контролю знань з усіх тем курсу, передбачених типовою програмою та робочою навчальною програмою.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль		Рейтинг з навчальної роботи R НР	Рейтинг з додаткової роботи R ДР	Рейтинг штрафний R ШТР	Підсумкова атестація (екзамен чи залік)	Загальна кількість балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2					
0-100	0-100	0-70	0-20	0-5	0-30	0-100

Примітки. 1. Відповідно до «Положення про екзамен і заліки в НУБіП України», затвердженого ректором університету 26.04.2023 р., рейтинг студента з навчальної роботи **R НР** стосовно вивчення певної дисципліни визначається за формулою

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R(1)_{ЗМ} \cdot K(1)_{ЗМ} + \dots + R(n)_{ЗМ} \cdot K(n)_{ЗМ})}{\dots} + R_{ДР} - R_{ШТР},$$

КДИС

де $R(1)ЗМ, \dots, R(n)ЗМ$ – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n – кількість змістових модулів;

$K(1)ЗМ, \dots, K(n)ЗМ$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$КДИС = K(1)ЗМ + \dots + K(n)ЗМ$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі;

$R ДР$ – рейтинг з додаткової роботи;

$R ШТР$ – рейтинг штрафний.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти $K(1)ЗМ = \dots = K(n)ЗМ$. Тоді вона буде мати вигляд

$$RHP = \frac{0,7 \cdot (R(1)ЗМ + \dots + R(n)ЗМ)}{n} + RДР - RШТР.$$

Рейтинг з додаткової роботи $R ДР$ додається до $R HP$ і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається студентам рішенням кафедри за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань студентів з дисципліни.

Рейтинг штрафний $R ШТР$ не перевищує 5 балів і віднімається від $R HP$. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для студентів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо.

2. Згідно із зазначеним Положенням **підготовка і захист курсового проекту (роботи)** оцінюється за 100 бальною шкалою і далі переводиться в оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS.

Співвідношення між рейтингом здобувача вищої освіти і національними оцінками

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліку
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

11. Методичне забезпечення

З урахуванням новітніх здобутків історичної науки, а також вимог модульно-рейтингової системи кафедрою міжнародних відносин і суспільних наук у 2018 р. видано такі методичні матеріали:

1. Білан С.О., Кравченко Н.Б., Кропивко О.М. та ін. Методичні рекомендації з дисципліни «Історія української державності для студентів денної форми навчання». – К.: ТОВ «Центр поліграфії «КОМПРИНТ», 2018. – 142 с.

2. Білан С.О., Кропивко О.М., Лановюк Л.П. та ін. Історія української державності: навчально-методичні матеріали для студентів заочної форми навчання. – К.: ТОВ «Центр поліграфії «КОМПРИНТ», 2018. – 227 с.

3. Кравченко Н.Б., Хвіст В.О., Лановюк Л.П. та ін. Історія української державності. Комплексні варіанти завдань у тестовій формі. – К.: ТОВ «Центр поліграфії «КОМПРИНТ», 2018. – 165 с.

12. Рекомендована література

БАЗОВА

1. Алексеев С.В. Історія України: Короткий курс лекцій: [для студ. вузів усіх спец. та усіх форм навчання] / С. В. Алексеев [и др.] ; Донбаська держ. машинобудівна академія. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 228 с.
2. Аркас М.М. Історія України-Русі / Микола Аркас ; [упоряд., передм. Коваль Р. М.]. – Репр. вид. 1912 р. – Київ: Холодний Яр ; Кам'янець-Подільський: Медобори, 2013. – 424, [14] с.
3. Багацький В.В. Історія України: підручник / В. В. Багацький, Л. І. Кормич. – Вид. третє, доп. і переробл. – К.: Алерта, 2010. – 388 с.
4. Бадах Ю.Г. Історія України. Практикум: навч. посіб. / Ю. Г. Бадах ; Київ. нац. торгов.-екон. ун-т. – К.: Київ. нац. торгов.-екон. ун-т, 2011. – 408 с.
5. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. / О. Д. Бойко. – 3-вид., випр., доп. – К.: Академвидав, 2005. – 688 с.
6. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. / О. Д. Бойко. – 3-тє вид., доповн. – К.: Академвидав, 2010. – 687 с.
7. Бойко О.Д. Історія України: навч. посібник / О. Д. Бойко. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Академвидав, 2007. – 687 с.
8. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О. Д. Бойко. – 4-тє вид., допов. – К.: Академвидав, 2012. – 702 с.
9. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О. Д. Бойко. – 5-тє вид., допов. – Київ: Академвидав, 2014. – 717 с.
10. Бойко О.Д. Історія України: посібник / О. Д. Бойко. – 2-вид., доп. – К.: Академвидав, 2003. – 656 с.
11. Борисова, О. В. Історія української державності : підручник : у 2 т. Т. 1 : Давні часи. Середньовіччя. Нова доба / О. В. Борисова, А. О. Климов ; МОН України ; Луганськ. нац. аграр. ун-т. – Київ : Кондор, 2018. – 344 с.
12. Борисова, О. В. Історія української державності : підручник : у 2 т. Т. 2 : 1917 - 2017 рр. / О. В. Борисова, А. О. Климов ; М-во освіти і науки України ; Луганськ. нац. аграр. ун-т. – Київ : Кондор, 2018. – 463 с.
13. Бороденко О.А. Історія України: тест. завдання / О. А. Бороденко. – К.: Вид. Паливода А. В., 2008. – 128 с.
14. Гайдай Л.І. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях (від найдавніших часів до Хмельниччини): навч. посіб.-комент. / Л. І. Гайдай. – Луцьк: Вежа, 2000. – 435 с.
15. Гісем О.В. Історія України: опорні схеми, таблиці, коментарі / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2009. – 488 с.
16. Гісем О.В. Історія України в таблицях / О. В. Гісем [и др.]. – Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 478 с.
17. Грушевський М.С. Історія України з ілюстраціями і доповненнями / М. С. Грушевський ; [уклад.: Й. Й. Брояк, В. Ф. Верстюк ; пер. з рос.: Салівон К. Ф., Данилюка І. Г. ; авт. ст. В. К. Губарев]. – Донецьк: БАО, 2011. – 527 с.
18. Грушевський М.С. Історія України з ілюстраціями і доповненнями / М. С. Грушевський ; пер. з рос. К. Ф. Салівон ; уклад. Й. Й. Брояк, В. Ф. Верстюк. – Донецьк: БАО, 2009. – 527с.
19. Грушевський М.С. Історія України-Руси: геогр. та етніч. показч. / Михайло Грушевський ; [уклад.: І. Б. Скочиляс, Н. В. Халак ; наук. ред. Я. Р. Дашкевич] ; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту, Центр дослідж. історії України ім. Петра Яцика. – Л.: [б. в.], 2010. – 467 с.
20. Губіна С.Л. Історія України в таблицях і схемах: основ. події, іст. док., політ. лідери, іст. факти, першоджерела: [навч. посіб.] / [Губіна Світлана Леонідівна]. – Вид. 3-тє, допов. – Харків: Торсінг плюс, 2014. – 93, [3] с.
21. Гудзь В. Історія України: підручник для студ. вищ. навч. закладів / В. Гудзь. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Слово, 2008. – 672 с.

22. Добров П.В. Історія України: курс лекцій і структурно-логічні схеми / Добров П. В., Єсіп І. М. – [Донецьк]: [Вебер, Донец. філ.], [2009]. – 472 с.
23. Довжук І.В. Історія України: імена, події, факти (XX століття): навч. посіб. / І. В. Довжук ; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В.Даля, 2002. – 231 с.
24. Дорошко, М. Історія України : знакові події та особистості / Микола Дорошко. – Київ : ТОВ «ОСНОВА-ПРИНТ ПЛЮС», 2021. – 472 с.
25. Єрмолаєв, В. М. Історія держави і права України : підручник / В. М. Єрмолаєв. – Харків : Право, 2021. – 472 с.
26. Заруба В.М. Історія України (з найдавніших часів до сьогодення): навч. посіб. для абітурієнтів / В. М. Заруба, Р. Ю. Васковський ; Юридична академія МВС України. Кафедра теорії та історії держави і права. – Д.: Ліра ЛТД, 2005.
27. Земерова Т.Ю. Історія України. Основні події історії України. Політичний, економічний і культурний розвиток. Хронологічна таблиця: [посібник] / Т. Ю. Земерова, І. М. Скирда. – Х.: Співак В. Л.: Весна, 2014. – 511 с.
28. Іванченко, Р. П. Історія без міфів : бесіди з історії української державності : навч. посіб. для ВНЗ / Раїса Іванченко. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, [2014]. – 624 с.
29. Історія України: [довідник] / упоряд. С. Крупчан [та ін.]. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Казка, 2009. – 736 с.
30. Історія України: довідник / упоряд.: С. Крупчан [та ін.]. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Казка, 2010. – 736 с.
31. Історія України: курс лекцій / [В. М. Щербатюк та ін.] ; за ред. д-ра іст. наук В. М. Щербатюка ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ: Фенікс, 2014. – 375 с.
32. Історія України: навч. посібник / М. В. Борисенко [та ін.]. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 184 с.
33. Історія України: підручник / Г.Д. Казьмирчук [та ін.] ; наук. ред. Г.Д. Казьмирчук ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: Логос, 2010. – 648 с.
34. Історія України в особах. Козаччина: [нарис] / [Горобець В. М. та ін.]. – К.: Україна, 2013. – 301 с.
35. Історія України від давнини до сучасності: навч. посіб. / Департамент освіти і науки Львів. облдержадмін., Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, КЗ ЛОР «Львів. обл. Мала акад. наук учнів. молоді» ; [уклад.]: Зоя Баран, Надія Кокотко, Роман Тарнавський. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. – 102 с.
36. Історія України з найдавніших часів до наших днів: практикум для студ. неспец. ф-тів: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / упоряд. С.В. Герегова [та ін.] ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – 2-е вид., доп. – Чернівці: Наші книги, 2007. – 264 с.
37. Історія України та її державності / Л. Є. Дещинський [та ін.]. – Вид. 4-те, переробл. і доп. – Л.: Бескид Біт, 2008. – 444 с.
38. Історія України та її державності: курс лекцій: навч. посіб. для студ. і викладачів вищих навч. закл. / Л. Є. Дещинський [та ін.] ; наук. ред. Л. Є. Дещинський ; Національний ун-т «Львівська політехніка». – Вид. 5-те, перероб. і допов. – Л.: [б.в.], 2009. – 474 с.
39. Історія України та її державності: навч. посібник для студ. і викладачів вищих навч. закл. / Л. Є. Дещинський [та ін.] ; наук. ред. Л. Є. Дещинський ; Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України. – 3. вид., перероб. і доп. – Л.: Бескид Біт, 2005. – 368 с. –
40. Історія України у питаннях та відповідях: навч. посіб. з підготов. до модул. контролю знань студ. неіст. фаху / В. І. Масальський [та ін.]. – Донецьк: Донеччина, 2009. – 399 с.
41. Історія України. Джерельний літопис / за ред. В. І. Червінського та М.І. Обушного ; [упоряд.: В. І. Червінський та ін.]. – 2-ге вид., випр. й допов. – К.: КВЦ, 2012. – 831 с.
42. Історія України. Комплексний довідник + профільний рівень / [уклад.: Воропаєва В. В. та ін.]. – Видю 5-те, допов. та перероб. – Харків: Весна: Співак В. Л., 2014. – 703 с.

43. Каденюк О.С. Історія України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Каденюк О. С. – К.: Кондор, 2008. – 407 с.
44. Каденюк О.С. Історія України: навч. посіб. для студ. неіст. спец. вищ. навч. закл. освіти / О. С. Каденюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2005. – 396 с.
45. Казьмирчук М.Г. Історія України: підруч. для вищ. навч. закл. / М. Г. Казьмирчук ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Кафедра української історії та етнополітики. – К.: Видавець Цимбаленко Є.С., 2009. – 184 с.
46. Кармалюк С.П. Історія України: хрестоматія для студ. вищ. закл. освіти, неіст. спец. / С. П. Кармалюк, М. М. Сайко. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 464 с.
47. Комова О.С. Історія України: тематичні текстові завдання / О. С. Комова, І. М. Лебедева. – К.: Країна мрій, 2008. – 200 с.
48. Коцур В. П. Історія України в датах / В. П. Коцур [и др.]. – Переяслав-Хмельницький ; Чернівці: Книги-XXI, 2007. – 144 с.
49. Кузнець Т.В. Історія України XIX століття: навч. посіб. / Кузнець Т.В. – Умань: [Жовтий], 2011. – 354 с.
50. Лазарович М.В. Історія України: навч. посіб. / М. В. Лазарович. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К.: Знання, 2011. – 686 с.
51. Литвин В.М. Історія України: навч. посібник / В. М. Литвин [и др.]. – К.: Знання, 2008. – 957 с.
52. Литвин В.М. Історія України: підручник / В. М. Литвин. – 3-тє доопрац. та доп. вид. – К.: Наукова думка, 2009. – 821 с.
53. Литвин В.М. Історія України: підручник / В. М. Литвин. – 4-тє, доопр. та допов. вид. – К.: Наукова думка, 2010. – 829 с.
54. Литвин В.М. Історія України: підручник / В. М. Литвин. – К.: Наукова думка, 2006. – 728 с.
55. Литвин В.М. Історія України: підручник / Володимир Литвин ; [відп. ред. В. А. Смолій] ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наукова думка, 2013. – 989 с.
56. Литвин В.М. Історія України: підручник / Володимир Литвин. – 5-тє допов. вид. – К.: Наукова думка, 2010. – 828 с.
57. Литвин В.М. Історія України: підручник / Володимир Литвин. – 6-тє допов. вид. – К.: Наукова думка, 2011. – 839 с.
58. Литвин В.М. Історія України: підручник / Володимир Литвин. – 7-е допов. вид. – К.: Наукова думка, 2012. – 855 с.
59. Мицик Ю.А. Історія України: навч. посіб. / Юрій Мицик, Олег Бажан. – Київ: Кліо, 2015. – 677 с.
60. Нартов В. В. Історія України з давніх-давен до сьогодні / В. В. Нартов. – Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 352 с.
61. Олійник С.В. Історія України: конспект лекцій для студ. неіст. ф-тів вищ. навч. закл. України / С. В. Олійник, С. А. Сидорук ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Абетка: Сисин О. В., 2012. – 171 с.
62. Офіцинський, Р. А. Історія УПА / Роман Офіцинський ; [худ.-оформ. Є. В. Вдовиченко]. – Харків : Орбіта, 2021. – 127 с.
63. Палій О.А. Історія України: [посібник] / Олександр Палій. – Вид. 2-ге, допов. – Київ: К.І.С, 2015. – 594 с.
64. Пасічник М. С. Історія України та її державності: конспект лекцій / М.С. Пасічник, С. М. Пасічник, О. М. Васишин ; Укр. акад. друкарства. – Вид. 2-ге, допов. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2011. – 759 с.
65. Подільський М.М. Історія України 1990–2012 рр. (Руїна – чи не втрачена надія) / Мирослав Подільський. – К.: Сталь, 2013. – 312 с.
66. Полянський О.А. Історія України: навч. посіб. для семінар. занять / Олег Полянський, Руслана Труба. – Л.: ЛДУФК, 2011. – 467 с.
67. Полянський О.А. Історія України: проблеми методології та методики / Олег Полянський ; [уклад. Р. І. Труба]. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 127 с.

68. Понипаляк, А. Останній командир УПА. Життя і боротьба Василя Кука / Аліна Понипаляк. – Київ : Наш формат, 2021. – 256 с.
69. Посівнич, М. Життя і діяльність Степана Бандери : документи і матеріали / ред. і упоряд. М. Посівнич ; МБУ «Центр Національного Відродження» ; Координаційна рада вшанування пам'яті лицарів ОУН і УПА. – Тернопіль : Астон, 2018. – 642 с.
70. Реєнт О. П. Історія України у схемах і таблицях: навч. посіб. для вузів і шкіл / О. П. Реєнт, В. М. Шевченко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – 162 с.
71. Рибак І.В. Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях: навч. посібник-коментар для студ. вищих навч. закл. / І.В. Рибак, А. Ю. Матвеев. – 2. вид., доп. – Хмельницький: ТОВ НВП «Еврика», 2004. – 200 с.
72. Стьопін А.О. Історія України. Конспект лекцій: навч. посіб. / А.О. Стьопін. – О.: Астропринт, 2007. – 160 с.
73. Сулько В. С. Історія України: навч. посіб. / В. С. Сулько ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Каф. історії України. – Рівне: О. Зень [вид.], 2011. – 543 с.
74. Чуткий А. І. Історія України: навчальний посібник: у 2 кн. / А. І. Чуткий. – Кн. 1: Давня та нова історія України. – Ніжин: Видавництво НДУ, 2007. – 311 с.
75. Чуткий А. І. Історія України: навчальний посібник: у 2 кн. / А. І. Чуткий. – Кн. 2: Новітня історія України. – Ніжин: Видавництво НДУ, 2007. – 239 с.
76. Чуткий А.І. Історія України: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / А.І. Чуткий ; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К.: МАУП, 2006. – 352 с.

ДОПОМІЖНА

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985-1999 рр.). – К.: ЕксОб, 2000. – 2095 с.
2. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Харків: Дельта, 1993. – 256 с.
3. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. – К.: Наук. думка, 1991. – 144 с.
4. Беретинський В. Військова організація основних українських державних формувань. – К., 1995. – 18 с.
5. Бойко Д. Селянство України у другій половині XVI – першій половині XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1963. – 175 с.
6. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. – К.: Наук. думка, 1989. – 296 с.
7. Василенко Г. Велика Скіфія. – К.: Знання, 1991.
8. Відейко М. Трипільська цивілізація. – К.: Академперіодика, 2003. – 184 с.
9. Володарі гетьманської булави. – К.: Варта, 1995. – 560 с.
10. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К.: Вища шк., 1994. – 539 с.
11. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. – К.: Наук. думка, 1991.
12. Гунчак Т. Україна: нариси політичної історії. Перша половина XX століття. – К.: Либідь, 1993. – 287 с.
13. Іванова Л.Г., Іванченко Р.П. Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія. – К.: МЛП, 1999. – 128 с.
14. Ісаєвич Я.Д., Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1996. – 251 с.
15. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатівич, З. Стефанов, О. Думін, С. Шрамченко. У 3-х Ч. – Львів: Видання Івана Тиктора, 1993. – Ч. 1. – 288 с.
16. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатівич, З. Стефанов, О. Думін, С. Шрамченко. У 3-х Ч. – Львів: Видання Івана Тиктора, 1993. – Ч. 2, 3. – 575 с.
17. Історія України в особах IX – XVIII ст. – К.: Україна, 1993. – 396 с.
18. Історія України в особах XIX – XX ст. – К.: Україна, 1995. – 479 с.
19. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція. – К.: Либідь, 1991. – 342 с.
20. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Львів: Наукове товариство імені Т. Шевченка, 1993. – 659 с.
21. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. – К.: Наук. думка, 1984. – 174 с.

22. Куліш А. Голодомор 1921-1923 рр. в Русі-Україні як продовження етнічної війни 1917-1921 рр. – Харків: Просвіта, 2003. – 121 с.
23. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Львів: Рада, 1995. – 96 с.
24. Литвин В. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). – К.: Наук. думка, 2001. – 560 с.
25. Лукашевич Л.М. Україна: історико-економічний огляд. Монографія. – К.: МАУП, 1997. – 208 с.
26. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. – Львів: Світ, 1995. – 246 с.
27. Мицик Ю. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття. – Дніпропетровськ: Дніпро, 1996. – 262 с.
28. Павко А.І. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок ХХ століття; зародження, еволюція, діяльність, історична доля. – К.: Знання, 2001. – 112 с.
29. Петров В. Походження українського народу. – К.: Фенікс, 1992. – 192 с.
30. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2-х т. – Т. 1. – 675 с.; Т. 2. – 608 с. – К.: Либідь, 1995.
31. Реєнт О. Павло Скоропадський. – К.: Альтернативи, 2003. – 304 с.
32. Реформування земельних відносин в умовах переходу до ринкової економіки: Зб. наук. статей. – Тернопіль: Терноп. акад. народ. господар., Ін-т аграр. бізнесу, 1997. – Вип. 2. – 52 с.
33. Солдатенков В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). – К.: Просвіта, 1999. – 508 с.
34. Толочко П.П. Київська Русь. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
35. Трубайчук А. Друга світова війна. – К.: Наук. думка, 1995. – 192 с.
36. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – У 3-х томах. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990. – 592 с.
37. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – У 3-х томах. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.
38. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – У 3-х томах. – Т. 3. – К.: Наукова думка, 1993. – 560 с.

13. Інформаційні ресурси

1. www.litopys.org.ua Ізборник
2. www.history.org.ua Інститут історії України НАН України
3. www.nbuv.gov.ua Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
4. <https://www.iananu.org.ua/> Інститут археології НАН України

<https://web.archive.org/web> Указ Президента України №423/2021 «Про День Української Державності»

<https://uk.wikipedia.org/wiki> День Української Державності

<https://www.youtube.com/watch?v=AaRbgs8CeZ0> Святкування Дня Української Державності у День Хрещення Київської Русі

<http://www.golos.com.ua/article/314085> Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення

<https://mltk.co.ua/stanovlennia-ukrains-koi-derzhavnosti/> Становлення української державності

<https://www.ukrinform.ua/rubric-society> Українська державність: чому і як треба відповідати Путіну

<https://burshtyn-rada.if.gov.ua> Історична довідка про етапи українського державотворення

<https://armyinform.com.ua> Заснування держави Україна Великим князем і гетьманом Богданом Хмельницьким

<https://www.radiosvoboda.org/a/30548065.html> Період княжої України-Русі. Чию історію популяризує заповідник «Софія Київська»?

https://mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_derzhavotvorchy-protsey/ Початок державотворчих процесів у незалежній Україні

<https://uahistory.co/book/ukrzno/165.html> Державотворчі процеси в Україні в умовах незалежності

<https://vlp.com.ua/node/4098> Історія України та її державності. Курс лекцій

<https://www.radiosvoboda.org> 30 подій, що сформували і зміцнили Незалежність України

<https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikhsya-1-40004783.html> 100 видатних особистостей в історії України

https://pidru4niki.com/1348010443231/pravo/derzhavnist_kiyivskoyi_rusi Формування державності у східних слов'ян. Виникнення Давньоруської держави

<http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt06.htm> Київська Русь – ранньоукраїнська держава

http://history.org.ua/LiberUA/Book/kn_sl/1.pdf Виникнення й еволюція державності

https://arm.naiu.kiev.ua/books/history/material/navmat/tema_1/lekcia.html Україна від найдавніших часів до другої половини XVII ст.

<https://armyinform.com.ua> Як московія привласнила собі історію Київської Русі

<https://dyvys.info/2022/05/07/chomu-ruski-ne-rosiyany-a-kyuivska-rus-ne-rosiya/> Чому руські – не росіяни, а Київська Русь – не росія

<https://localhistory.org.ua> Чому саме Україна – справжня спадкоємиця Русі

<https://www.youtube.com/watch?v=Ox27K6CYjYA> Уроки історії: Історія української державності.